

роджена срібною медаллю ВДНГ за підготовку ювілейних експозицій виставок В.Вернадського в Москві та Києві. З 1986 на пенсії, але продовжувала працювати, брала активну участь у наук., громад. і культ. житті України. Лауреат Держ. премії України ім. Т.Шевченка (1994) та Фондації Омеляна і Тетяни Антоновичів (США, 1995).

П. в м. Київ. Похована на Байковому цвинтарі.

Тв.: Збройні сили України першої половини XVIII ст. К., 1969; Гетьмани України і кошові отамани Запорізької Січі. К., 1993.

Літ.: Білик І. Під знаком Діви, або Гороскоп для Олени Михайлівни. «ЛУ», 1994, 13 жовт.; Під знаком Клію: На пошану Олени Апанович. Дніпропетровськ, 1995; Олена Михайлівна Апанович: Бібліографічний покажчик: (До 75-річчя від дня народження). К., 1995; *Богачевська-Хом'як М.* Людина повної посвяти науці. «Неопалима купина», 1995, № 7/8; Історія українського середньовіччя: Козацька доба, ч. 1—2. К., 1995.

М.Ф. Дмитрієнко.

АПОКАЛІПТИЧНА ПРАВОСЛАВНА ЦЕРКВА — реліг. течія у християнстві. Виникла у 1920—30-х рр. на Вінниччині. Засн. церкви вважають уродженця м. Бердичів, людину на ім'я Нарцис, який проголосив себе Господнім пророком Іллею Хрестителем. А.п.ц. значною мірою модернізувала правосл. догматику. З таїнств визнає: хрещення, сповідь (покаяння), омивання ніг, шлюб, священство (рукоположення, хіротонія), прилучення та елеосвячення (соборування). В орг. плані складається з цілком автономних у своїй діяльності громад, кожна з яких має власного пресвітера, диякона, дияконису, касира та ревізійну комісію. Групу вірних А.п.ц. очолює єпископ, який висвячує пресвітерів та дияконів. Керівним органом А.п.ц. є єпископська рада.

Окремі общини А.п.ц. діють у наш час на тер. Оратівського та Погребищенського р-нів Він. обл. (4 громади).

Літ.: Історія християнської церкви на Україні: Релігієзнавчий довідковий нарис. К., 1992; Порівняльні дані щодо кількості релігійних громад в Україні. «Православна церква», 1998, № 9 (44); Історія релігії в Україні. К., 1999.

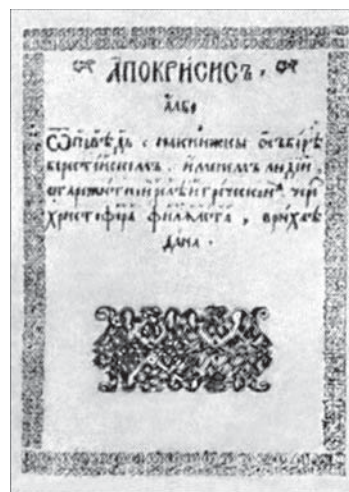
О.О. Крижановська.

«АПОКРИСИС» (грец. ἀπόκρισις — відповідь) — полемічний

трактат, спрямований проти *Берестейської церковної унії 1596* та її апологетики в анонімно виданому на поч. 1597 творі «Берестейський собор. Оборона Берестейського собору», що належав перу єзуїта П.Скарги. «А.» вперше надрукований 1597—98 польс. мовою в краківській друкарні протестанта-антитринітарія О.Родецького. Твір вийшов під псевд. Христофора Філалета, за яким криється ім'я М.Броневського. Бл. 1598 видано в м. *Острог* під назвою «Апокрисисъ albo отповѣдь на книжки о съборѣ берестейскомъ, именемъ людей старожитной релѣи греческой через Христофора Філалета врихль дана», в пер. староукр. мовою, ймовірно, острозьким публіцистом кін. 16 ст. *Клириком Острозьким* (який додав до нього фрагменти зі свого твору «Історія лістрикійського собору»). «А.» написано з використанням методики викладу матеріалу, системи аргументації та ідейного інструментарію, що культивувалися в протестантському вченому середовищі. У передмові до твору міститься посвята польс. великому коронному гетьману Я.Замойському (1542—1605), викладено причини написання книги, її мету й структуру. Перші дві ч. «А.» присвячені Берестейському церк. собору 1596. У них гостро засуджуються митрополит і єпископи, які стали на шлях церк. унії, а також доводиться законність правосл. собору духовних і світських осіб у *Бересті*, котрі не визнали унії. М.Броневський надав своєму твору виразної фактологічної спрямованості. Він використав матеріали «Екстезиса» — опис правосл. Берестейського церк. собору, що вийшов друком 1597 польс. мовою в краківській друкарні О.Родецького, листи правосл. ієрархів до 1596, в яких вони прилюдно відмежовувалися від звинувачень в унійних намірах, а також документи, що засвідчували протилежне: їхню готовність визнати зверхність папи римського, бажання зрівнятися в привілеях з катол. духовництвом, отримати матеріальні вигоди й місця в сенаті.

Обґрунтовуючи конфесійні права православних і протестантів у *Речі Посполитій*, автор «А.» звертався також до законодавчих актів, де вони формально гарантувалися (акт *Люблінської унії*

1569, сеймові конституції, *генрикові статті*, в яких визначалися осн. засади устрою д-ви, що трактувалися як незмінні, та ін.). Спростовуючи твердження П.Скарги про неканонічний характер правосл. Берестейського собору, М.Броневський обстоював принцип соборності правосл. церкви. З позицій реформаційної ідеології він наголошував на праві мирян розмислювати над питанням віри, тлумачити реліг. догмати і не йти за ієрархами — «сліпими проводирями», які навчають «неправдивій науці». У 3-й і 4-й ч. «А.» засуджуються катол. теократизм, папські претензії бути єдиним главою християн. церкви, критично аналізуються результати *Флорентійської церковної унії 1439* і спростовуються звинувачення П.Скарги на адресу Сх. Церкви як реліг. інституції. Причому М.Броневський показав себе блискучим полемістом, який тонко застосовував логічний та ін. тогочасні наук. методи (в т. ч. істор. критики), а також глибоким знавцем *Біблії*, церк. *патристики*, праць світських і церк. істориків, протестантських богословів та ін. джерел. Підбиваючи підсумки своєї праці, автор «А.» зробив висновок про канонічну, юрид. та істор. неправомірність Берестейської церковної унії 1596 і наголосив, що насильство над свободою совісті й конфесійні утиски загрожують Речі Посполитій громадян. війною на реліг. ґрунті. «А.» отримав значний резонанс у реліг. та інтелектуальних колах країни, а також справив ідейний вплив на полемічну укр. літ. 1-ї пол. 17 ст. Водночас серед частини правосл.

«Апокрисис». Острог, 1598. Початкова сторінка.